

Μυκαλησός (Αρχαιότητα)

Περίληψη :

Η αρχαία πόλη Μυκαλησός βρισκόταν στην ανατολική Βοιωτία και στην Αρχαιότητα ανήκε στην εδαφική περιφέρεια της Ταναγραϊκής. Τοποθετείται στη θέση της σημερινής Ριτσώνας. Η εδαφική έκταση (χώρα) που ανήκε στην πόλη υπολογίζεται στα 50-100 τ.χλμ. Το τοπωνύμιο αναφέρεται στον Όμηρο, αλλά η περιοχή κατοικούνταν ήδη από το α' μισό της 3ης χιλιετίας π.Χ. Ως πόλις άκμασε τον 6ο και 5ο αι. π.Χ., ενώ μετά την καταστροφή της από Θράκες μισθοφόρους των Αθηναίων το 413 π.Χ. αποτέλεσε μέλος τετρακωμίας.

Γεωγραφική Θέση

σημερινή Ριτσώνα

Ιστορική Περιοχή

ανατολική Βοιωτία

1. Θέση – Όνομα

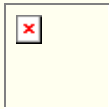
Η αρχαία πόλη Μυκαλησός βρισκόταν στην ανατολική [Βοιωτία](#) και στην Αρχαιότητα ανήκε στην εδαφική περιφέρεια της Ταναγραϊκής. Τοποθετείται στη θέση της σημερινής Ριτσώνας, και συγκεκριμένα στη διασταύρωση της παλαιάς εθνικής οδού Χαλκίδας-Θηβών με τον επαρχιακό δρόμο Ριτσώνας-Βαθέος Αυλίδας (θέση Χάνι), όπου εντοπίστηκαν ταφικές συστάδες των ιστορικών χρόνων. Ήταν χτισμένη στο κέντρο εύφορης πεδιάδας που ορίζεται Β-ΒΔ από το Μεσσάπιον όρος (σημερινός Κτυπάς), ενώ Ν-Α από λόφους που χωρίζουν την Ταναγραϊκή από την παραλία του Ευβοϊκού στο ύψος του πορθμού του Ευρίπου. Η εδαφική έκταση (χώρα) που ανήκε στην πόλη υπολογίζεται στα 50-100 τ.χλμ.

Το τοπωνύμιο απαντά στον Όμηρο (*Ιλ.* 2.498) και στον Θουκυδίδη (7.29.2-3), αλλά δεν είναι γνωστό από επιγραφικές πηγές. Σχετίζεται με τη μυθολογική παράδοση της Βοιωτίας και σημαίνει το μυκηθμό που έβγαλε η αγελάδα στο σημείο αυτό, καθώς οδηγούσε το βασιλιά-οικιστή [Κάδμο](#) και την ακολουθία του στη [Θήβα](#).

2. Ιστορία

Η πρωιμότερη αναφορά στη Μυκαλησό γίνεται στον ομηρικό κατάλογο νηών, όπου απαριθμούνται οι πόλεις των Αχαιών που έστειλαν στρατό και πλοία για την εκστρατεία εναντίον της Τροίας. Ωστόσο, η περιοχή είχε κατοικηθεί ήδη από την [Πρώιμη εποχή του Χαλκού](#) (α' μισό 3ης χιλιετίας π.Χ.), όπως τεκμαίρεται από [όστρακα](#) κεραμικής και μικροευρήματα, τα οποία πιστοποιούν αδιάλειπτη συνέχεια ζωής από την Προϊστορική έως την Ελληνιστική περίοδο. Ως πόλις, με την πολιτική και πολεοδομική σημασία του όρου, άκμασε στα Αρχαϊκά και Κλασικά χρόνια (6ος-5ος αι. π.Χ.), όπως πιστοποιούν τα ευρήματα από το νεκροταφείο της. Στην Ελληνιστική και Ρωμαϊκή εποχή η Μυκαλησός αναφέρεται ως μέλος της τετρακωμίας, δηλαδή ως πολίχνη που μαζί με άλλες τρεις (Ελεών, Άρμα, Φαραί) συγκροτούσαν μία από τις πόλεις της Ταναγραϊκής (Στράβων 9.2.11, 14). Η τετρακωμία, η [Τανάγρα](#), το [Δήλιον](#), η [Αυλίσ](#) και ο Σαλγανεύς συμμετείχαν στο [Κοινό των Βοιωτών](#) συναποτελώντας μία από τις 11 περιφέρειες της Βοιωτικής Ομοσπονδίας. Στην εποχή του Παιουσανία (2ος αι. μ.Χ.) η πόλη ήταν μερικώς τουλάχιστον ερειπωμένη.

Η Μυκαλησός έμεινε στην ιστορία λόγω της φρικτής σφαγής των κατοίκων της από τον Αθηναίο στρατηγό Διτρέφη και τους Θράκες μισθοφόρους του το έτος 413 π.Χ. Οι τελευταίοι είχαν πάει στην Αθήνα για να συμμετάσχουν στη Σικελική εκστρατεία, αλλά η εκπρόθεσμη άφιξή τους, σε συνδυασμό με την οικονομική

Μυκαλησός (Αρχαιότητα)

δυσπραγία της πόλης, είχε αποτέλεσμα να αποσταλούν σε επιδρομές εναντίον της εχθρικής Βοιωτίας. Στο πλαίσιο της εξιστόρησης του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.), ο Θουκυδίδης (7.27-30) αναφέρει ότι οι επιτιθέμενοι πέρασαν το στενό του Ευρίπου από τη Χαλκίδα, στρατοπέδευαν στο όρος Ερμαίον και, αφού εισήλθαν αιφνιδιαστικά στο χαμηλό, παραμελημένο και αφύλακτο τείχος της Μυκαλησού, κατέστρεψαν και λεηλάτησαν σπίτια και ιερά και κατέσφαξαν αδιακρίτως τους κατοίκους, ανάμεσά τους και τα παιδιά ενός διδασκαλείου. Οι Θηβαίοι έστειλαν στρατιωτικό απόσπασμα εναντίον τους και στη μάχη σκοτώθηκαν 250 Θράκες και 20 Θηβαίοι πεζοί και ιππείς. Η Μυκαλησός συνέχισε να κατοικείται ως πόλις στον 4ο αι. π.Χ. και στα Ελληνιστικά χρόνια. Μάλλον ήταν άσημη κώμη κατά τη Ρωμαϊκή εποχή.

3. Θρησκεία και νομίσματα

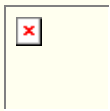
Κατά την περιήγησή του στην περιοχή ο Πανσανίας (9.19.5-6, 9.27.8) σημείωσε ιερό της Μυκαλησσίας Δήμητρας, χωρίς να παραθέτει άλλες πληροφορίες.

Η Μυκαλησός έκοψε αργυρά νομίσματα με τον αιγινητικό σταθμητικό κανόνα από το 500 έως το 480 π.Χ. και από το 386 π.Χ. (ή νωρίτερα) έως το 374 π.Χ. (ή αργότερα). Οι πρώιμες κοπές είχαν τη βοιωτική ασπίδα στον **εμπροσθότυπο** και το γράμμα Μ (ή ΜΥ) σε έγκοιλο τετράγωνο ή φτερωτή στον **οπισθότυπο**, ενώ στις ύστερες εμφανίζεται και ο κεραυνός στον οπισθότυπο.

4. Τοπογραφία και μνημεία

Δεν έχουν εντοπιστεί ερείπια της πόλης, εκτός από υπολείμματα ενός περιβόλου με πολυγωνικούς λίθους. Έχουν επίσης βρεθεί αρχιτεκτονικά θραύσματα **λιθοπλίνθων**, αράβδωτου μονολιθικού κίονα και ιωνικής βάσης, προφανώς από σημαντικό κτήριο. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η συστηματική ανασκαφή μέρους του νεκροταφείου των Αρχαϊκών και Κλασικών χρόνων της Μυκαλησού, η οποία έγινε στα έτη 1907-1908 και 1921-1922 από τους Ronald M. Burrows, Percy N. Ure και Annie D. Ure. Οι τάφοι χρονολογούνται από τα Ύστερα Γεωμετρικά χρόνια μέχρι τον ύστερο 3ο αι. π.Χ., αλλά οι περισσότεροι χρονολογούνται από τα Αρχαϊκά χρόνια έως τον πρώιμο 5ο αι. π.Χ., με ιδιαίτερα πλούσιους αυτούς του β' μισού του 6ου αι. π.Χ. Ήταν κτερισμένοι με πληθώρα αγγείων και ειδωλίων, καθώς και με μέταλλα και οστέινα μικροαντικείμενα, τα οποία συνόδευαν τους νεκρούς ως ταφικά δώρα.

Η συστηματική ανασκαφή της νεκρόπολης από τους Άγγλους αρχαιολόγους, σε μια εποχή μάλιστα εκτεταμένων λαθρανασκαφών στην Ταναγραϊκή, έθεσε τα θεμέλια της βοιωτικής αρχαιολογίας. Η μελέτη των ευρημάτων ως ενιαίων κλειστών συνόλων ανά ταφή πρόσφερε άφθονα στοιχεία για μια επιστημονική έρευνα η οποία εφεξής δε θα προσλάμβανε τα αρχαία τέχνηρα αποκλειστικά με αισθητικούς όρους, αλλά θα τα εξέταζε στο ευρύτερο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο τους, για να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με τη χρονολόγηση, το εμπόριο, τα ταφικά έθιμα και τα στοιχεία πολιτισμού που χαρακτήριζαν την αρχαϊκή και κλασική Βοιωτία. Επιπλέον, αναδείκνυαν τις σχέσεις της Μυκαλησού με τις υπόλοιπες βοιωτικές πόλεις και με γειτονικές περιοχές όπως η Αττική, η Κορινθία και η Εύβοια. Οι τύποι των τάφων της Μυκαλησού ήταν **λακκοειδείς**, **κιβωτιόσχημοι**, κεραμοσκεπείς και πυρές. Από τα κτερίσματά τους διαπιστώνουμε ότι συχνότεροι τύποι αγγείων ήταν οι μελανόμορφοι **σκύφοι** και **λήκυθοι**, κυρίως αττικού αλλά και **βοιωτικού εργαστηρίου**, τα κορινθιακά αγγεία πόσης και καλλωπισμού και οι ντόπιοι μελαμβαφείς **κάνθαροι**. Από το ρεπερτόριο της **κοροπλαστικής** συνήθη ήταν τα ειδώλια ιππέων, καθώς και οι καθιστές και όρθιες ανδρικές και γυναικείες μορφές, ενώ ορισμένοι νεκροί έφεραν και μέταλλα στολίδια. Κάποια αγγεία ήταν ενεπίγραφα με το όνομα

Μυκαλησός (Αρχαιότητα)

του κατόχου ή του κατασκευαστή τους, ενώ βρέθηκαν και ελάχιστες ενεπίγραφες καλυπτήριες πλάκες. Η νεκρόπολη της Μυκαλησού συνεχίζει να αποκαλύπτεται με σωστικές ανασκαφές μέχρι σήμερα.

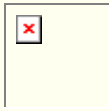

Βιβλιογραφία :

	Hansen, M.H. – Nielsen, T.H. (eds) , <i>An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by The Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation</i> , Oxford 2004
	Fossey J.M. , <i>Topography and Population of Ancient Boiotia</i> , Chicago 1988
	Kallet L. , "The Diseased Body Politic, Athenian Public Finance, and the Massacre at Mykalessos (Thucydides 7.27-29)", <i>American Journal of Philology</i> , 120, 1999, 223-244
	Rhodes P.J., Hansen M.H., Mitchell L.G. , "The Copenhagen Inventory of Poleis and the Lex Hafniensis de Civitate", Mitchell, L.G. – Rhodes, P.J. (eds), <i>The development of the Polis in Archaic Greece</i> , London 2005, 5-12

Γλωσσάριο :

	εμπροσθότυπος, ο Η όψη του νομίσματος που φέρει την πιο σημαντική απεικόνιση. Λόγω αμφιβολιών, πολλοί νομισματολόγοι προτιμούν να χρησιμοποιούν τον όρο για την όψη που τυπώθηκε από την κάτω μήτρα.
	κάνθαρος, ο Ευρύστομο αγγείο πόσεως με χαμηλή ή υψηλή, κωνικού σχήματος, βάση (πόδι) και δύο μεγάλες ωοειδείς λαβές στα πλάγια.
	κιβωτιόσχημος τάφος, ο Τάφος παραλληλόγραμμου σχήματος με εσωτερική επένδυση από λίθινες ή πλίνθινες πλάκες.
	λακκοειδής τάφος, ο Χώρος απόθεσης ενός ή περισσότερων νεκρών αποτελούμενος από ένα λάκκο, απλό ή αρχιτεκτονικά διαμορφωμένο, όπου τοποθετούνταν η σορός μαζί με τα όπλα συνοδευτικά κτερίσματα.
	λήκυθος, η Βασικό ελαιοδόχο αγγείο, στενόστομο, με μία κάθετη λαβή. Υπάρχουν αρκετοί τύποι του σχήματος αυτού. Τον 5ο αι. π.Χ. επικρατούν οι λήκυθοι κύριου και δευτερεύοντος τύπου. Συχνά απαντά και η λεγόμενη αρυβαλλοειδής λήκυθος με φουσκωτό και κάπως πεπιεσμένο σώμα. Οι λευκές λήκυθοι προορίζονταν αποκλειστικά για ταφική χρήση.
	λιθόπλινθος, ο Λίθινο παραλληλεπίπεδο στοιχείο που προκύπτει από συνήθη κοπή και παρουσιάζει αναλογίες αντίστοιχες με την πλίνθο. Οι λιθόπλινθοι με όμοια ή ποικίλα μεγέθη χρησιμοποιούνται κυρίως στο ισόδομο σύστημα τοιχοποιίας.
	οπισθότυπος, ο Η οπίσθια όψη ενός νομίσματος, στην οποία συνήθως χαράσσεται και το όνομα της εκδότριας αρχής.
	όστρακο, το Θραύσμα αγγείου στο οποίο οι Αθηναίοι έγραφαν το όνομα επιφανούς πολίτη ο οποίος κρινόταν στη διαδικασία της οστρακοφορίας. Την οστρακοφορία εισήγαγε ο Κλεισθένης, με στόχο την εξασφάλιση της αθηναϊκής δημοκρατίας από τον κίνδυνο να αποκτήσουν κύρος και ισχύ κάποιιοι διακεκριμένοι πολίτες και να καταλύσουν το πολίτευμα εγκαθιδρύοντας τυραννία.
	σκύφος, ο

Μυκαλησός (Αρχαιότητα)

Βαθύ αγγείο πόσης με ανοιχτό στόμιο και σχήμα περίπου ημισφαιρικό.

Πηγές

Θουκυδίδου *Ξυγγραφή*, Βιβλίο Ζ', 29-30, επιμ.-μτφρ. Ν. Μ.Σκουτερόπουλου, Αθήνα 2011.

Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*: Βιβλίο 9, Βοιωτικά, επιμ. Ν. Παπαχατζής, Αθήνα 1981, ιδιαίτερα 9.19.5-6, 9.27.8

Παραθέματα

1. Ομήρου *Ιλιάδα*, ραψωδία Β', στίχ. 498 [ινηών κατάλογος]

[...] Θέσπειαν Γραιάν τε καί εὐρύχορον Μυκαλησόν [...]

2. Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, Βιβλίο Ζ', κεφ. 19.4.

Μυκαλησόν δὲ ὁμολογοῦσιν ὀνομασθῆναι, διότι ἡ βοῦς ἐνταῦθα ἐμυκήσατο ἢ Κάδμον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ στρατὸν ἄγουσα ἐς Θήβας. ὄντινα δὲ τρόπον ἐγένετο ἡ Μυκαλησός ἀνάστατος, τὰ ἐς Αθηναίους ἔχοντα ἐδήλωσέ μοι τοῦ λόγου. [5] πρὸς θάλασσαν δὲ τῆς Μυκαλησοῦ Δήμητρος Μυκαλησσίας ἐστὶν ἱερόν: κλειέσθαι δὲ αὐτὸ ἐπὶ νυκτὶ ἐκάστη καὶ αὐθις ἀνοίγεσθαι φασὶν ὑπὸ Ἡρακλέους, τὸν δὲ Ἡρακλέα εἶναι τῶν Ἰδαίων καλουμένων Δακτύλων.

3. Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, Βιβλίο Α', 23.3.

[...] ἐνθα Βοιωτῶν ἐν μεσογαίᾳ πόλις Μυκαλησός ἦν· ταύτην ἐπαναβάς ἐκ θαλάσσης ὁ Διτρέφης εἶλε. Μυκαλησιῶν δὲ οὐ μόνον τὸ μάχιμον οἱ Θραῖκες ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ἐφόνευσαν καὶ παῖδας. μαρτυρεῖ δέ μοι· Βοιωτῶν γὰρ ὅσους ἀνέστησαν Θηβαῖοι, ᾠκοῦντο αἱ πόλεις ἐπ' ἔμου, διαφυγόντων ὑπὸ τὴν ἄλωσιν τῶν ἀνθρώπων· εἰ δὲ καὶ Μυκαλησίοις οἱ βάρβαροι μὴ πᾶσιν ἀποκτείναντες ἐπεξήλθον, ὕστερον ἂν τὴν πόλιν ἀπέλαβον οἱ λειφθέντες.